

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ЯК ЧИННИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ І УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Філоненко Л.А. *Теоретичні аспекти дослідження мотиваційної сфери як чинника девіантної поведінки неповнолітніх в умовах соціальних перетворень.* Проблема поведінки особистості в суспільстві залишається актуальною, особливо гостро вона постає на етапах трансформації суспільства, в умовах соціальних перетворень. Розглянуто деякі теоретичні аспекти дослідження мотиваційної сфери як чинника девіантної поведінки неповнолітніх. Особливо актуальним це є для моніторингу розвитку сучасної української шкільної освіти, де освітня реформа сучасної української школи відкриває для школярів багато різноманітних форм здобуття знань. Це традиційне та альтернативне навчання у державних і приватних загальноосвітніх закладах. Показано, що в умовах соціальних перетворень дослідження мотиваційної сфери неповнолітніх із ознаками девіантності набуває особливої ваги та потребує нових наукових досліджень у цій сфері.

Ключові слова: поведінка, девіантна поведінка, особистість, мотив, мотивація, освіта.

Філоненко Л.А. *Теоретические аспекты исследования мотивационной сферы как фактора девиантного поведения несовершеннолетних в условиях социальных преобразований.* Проблема поведения личности в обществе остается актуальной, особенно остро она встает на этапах трансформации общества, в условиях социальных преобразований. Рассмотрены некоторые теоретические аспекты исследования мотивационной сферы как фактора девиантного поведения несовершеннолетних. Особенно актуальным это является для мониторинга развития современной украинской школьного образования, где образовательная реформа современной украинской школы открывает для школьников много различных форм получения знаний. Это традиционное и альтернативное обучение в государственных и частных общеобразовательных учреждениях. Показано, что в условиях социальных преобразований исследования мотивационной сферы несовершеннолетних с признаками девиантности приобретает особое значение и требует новых научных исследований в этой сфере.

Ключевые слова: поведение, девиантное поведение, личность, мотив, мотивация, образование.

Постановка проблеми. Девіація як соціальне явище присутня в суспільстві будь-якого типу і притаманна кожній соціальній спільноті. Особливо вона виявляється на етапі трансформації соціальної системи, під час зміни ціннісних орієнтацій. Соціальні відхилення мають для суспільства різне значення. Позитивні є засобом прогресивного розвитку системи, підвищення рівня її організованості, подолання застарілих, консервативних, реакційних стандартів поведінки. Це соціальна творчість – наукова, технічна, художня, суспільно-політична. Негативні відхилення дезорганізують систему, підриваючи іноді її основи. До них належать злочинність, наркоманія, проституція, алкоголізм. Межі між позитивною і негативною девіантною поведінкою рухомі в часі й просторі.

Питання про розвиток мотивації порушувалося багатьма дослідниками; для деяких з них було характерно виділяти базову мотивацію і похідні мотиви, що розвиваються на її основі. Так, в якості базових потреб пропонувалися: Е.Толменом – вітальні потреби (цит. за Ж. Нюттеном, 1975), З. Фрейдом – сексуальні потреби і агресія (інстинкт життя і інстинкт смерті) (Фрейд, 1923), М.І. Лісіної та Д.Б. Ельконіна – потреба в спілкуванні (Лісіна, 1986; Ельконін, 1960), Л.І. Божович – потреба в нових враженнях (Божович, 1968) тощо. Розвиток інших видів мотивів (у багатьох концепціях званих психогенними або вторинними, третинними і т.д.) пояснювався за допомогою мотиваційних механізмів, що мають умовно-рефлекторну природу. Наприклад, потреба в спілкуванні з іншими людьми може розвиватися у дитини внаслідок того, що між появою матері або іншого близького дорослого і задоволенням її базової потреби в нових враженнях у дитини формується умовний зв'язок.

В якості соціального чинника розвитку мотивації вчені відзначають культуру того суспільства, в якому живе людина. Різні культури характеризуються різними видами цінностей, і, значить, специфіка потреб людини залежить від її культурної приналежності. Кожна особистість унікальна, як неповторна і кожна культура. Антропологи заперечують навіть гіпотетичну можливість ідентифікації ряду людських мотивів, важливих для представників усіх культур. Як вказував американський представник

психології особистості Р. Оллпорт, не існує простих ієрархізованих потреб особистості, що можна віднести до всіх людей [9, с. 56].

Виходячи з уявлень про соціальну природу мотивації людини можуть бути пояснені труднощі, пов'язані з виділенням базових потреб. Всі потреби людини, вихованої в людському суспільстві, спочатку опосередковані відносинами з матір'ю, близьким дорослим, а в подальшому – з соціальними інститутами.

В.К. Вілюнас виділяє в якості чинників розвитку мотивації людини виховні впливи, які виходять з найближчого оточення: батьки, працівники освітніх установ, всі дорослі. Він вважає, що «найбільш прямо за формування певної мотиваційної спрямованості відповідають школа, засоби масової інформації, мистецтво, громадські організації, правоохоронні органи; фактично від цієї функції не звільнений жоден соціальний інститут чи конкретна людина» [3, с.34].

Сім'я і школа – це ті два суспільних інститути, без спільних дій яких процес виховання юної людини, підготовки її до життя, до праці, до виконання функцій громадянина нерідко виявляється ущербним. Найважливішим соціальним інститутом, звичайно ж, є сім'я. Сім'я виступає як перший виховний інститут, зв'язок з яким людина відчуває протягом усього свого життя. Саме в родині батьки закладають основи моральності своєї дитини, формують норми поведінки, розкривають внутрішній світ та індивідуальні якості свого чада як особистості. Існують і інші середовища, що впливають на розвиток дитини – школа, вулиця тощо, але сім'я має чільну функцію.

Якою саме виросте дитина, багато в чому визначається її положенням в системі сімейних відносин, а це становище буває різним. Якщо положення дитини в сім'ї ненормальне, тоді школа може і повинна якось компенсувати цю духовну ущербність, щоб дитина всупереч сімейним відносинам виростила хорошою людиною, здоровою, культурною особистістю [12, с.68].

Фактором дисгармонійного розвитку мотиваційної сфери підлітка є неблагополуччя сім'ї. У науковій літературі немає чіткого визначення поняття сімейне неблагополуччя: кожен автор вкладає в нього свій зміст. Тому в різних джерелах поряд з поняттям «неблагополучна сім'я» можна зустріти такі: «деструктивна сім'я», «дисфункційна сім'я», «сім'ї групи ризику» та ін. Як правило, проблеми, з якими стикаються подібні сім'ї, стосуються соціальної, правової, матеріальної, медичної, психологічної, педагогічної та інших сторін її життя. При цьому один вид проблем зустрічається досить рідко, оскільки всі вони взаємопов'язані і взаємообумовлені.

Незважаючи на варіативність смислового навантаження поняття «неблагополучна сім'я», однією з її особливостей є негативний, руйнівний, дисоціалізуючий вплив на формування спрямованості особистості, її мотивів, який проявляється у вигляді різного роду поведінкових відхилень.

Проблему неблагополучних сімей та дітей, які живуть в таких сім'ях, розглядає у своїх роботах В.М. Целуйко. Під неблагополучною сім'єю автор розуміє таку сім'ю, в якій порушена структура, знецінюються або ігноруються основні сімейні функції, є явні або приховані дефекти виховання, в результаті чого з'являються «важкі» діти» [13, С. 9].

Сім'ї з явною формою неблагополуччя: це так звані конфліктні, проблемні сім'ї, асоціальні, аморально-кримінальні, сім'ї з недоліком виховних ресурсів (зокрема неповні), сім'ї, в яких один або кілька членів залежні від вживання психоактивних речовин, насамперед, алкоголю і наркотиків.

Л.С. Виготський зазначає, що «дитина засвоює лише той досвід, який був сприйнятий нею» [2]. У неблагополучній родині підліток відчуває фізичне й емоційне відторгнення з боку батьків: недостатня турбота, неправильний догляд і харчування, жорстоке поводження (психологічне, фізичне та сексуальне насильство), ігнорування душевного світу і переживань.

Оскільки у підлітка ще не зміцніла психіка і відсутній достатній життєвий досвід, дисгармонія, що панує вдома, призводять до порушень в психічному розвитку, зокрема, в розвитку мотиваційної сфери [13, С. 20]. Поведінка набуває ознак девіантності.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що всі попередні негативні впливи соціального середовища, деформують мотиваційну сферу особистості, а точніше, формують особистість з антисоціальною спрямованістю.

Так, В. В. Луневим виражена думка, що, вивчаючи структуру мотиву, ми тим самим вивчаємо історію формування особистості, її структуру. Між домінуючими спонуканнями правопорушника і його соціальними ролями, зв'язками є паралелізм, тому особливості особистості знаходять відображення в особливостях мотивів злочинної поведінки в 70-75% випадків.

У той же час навіть однакові зовнішні норми поведінки для різних людей мають різний внутрішній зміст. Наприклад, як показано О. Д. Стаматіною (1977), є принаймні три види мотивації сталої чесної поведінки, що відображають рівень соціальної зрілості особистості. Одні обґрунтовують необхідність такої поведінки переважно утилітарно-практично: тому, що нечесних позбавляють довіри, не поважають тощо. Інші пов'язують необхідність бути чесним до потреб суспільства, але часом розглядають її як самопожертву. Треті висловлюють повне усвідомлення особистого і громадського значення цієї необхідності, приймають її як самостійну цінність, безвідносно до можливих наслідків.

Успішність соціалізації забезпечується активно-перетворювальною, творчою позицією людини (В. С. Баруліна, Я. Л. Коломінський, А. А. Реан). Порушена соціалізація та соціальна адаптація неминуче обертається соціальною дезадаптацією, що є джерелом девіантності (М. І. Єнікеєв, А. А. Реан).

Практично у всіх теоріях: психоаналітичній, гуманістичній, когнітивній, розглядається лише два рівні - соціальна адаптація та дезадаптація. Дещо іншої точки зору дотримується А. А. Реан, висувачи як основний критерій соціальної адаптації - вектор її спрямованості «назовні» або «всередину». Оскільки його позиція найбільш близька нам і дозволяє побачити деякі додаткові аспекти, зупинимось на її розгляді більш докладно.

А. А. Реан стверджує, що при спрямованості вектора «назовні» відбувається адаптаційний процес, який характеризується активним впливом особистості на середовище, її освоєння та пристосування до себе. Спрямованості вектора «всередину» відповідає інший тип адаптаційного процесу. Він пов'язаний з активною зміною особистістю самої себе, з корекцією власних соціальних установок і звичних поведінкових стереотипів. Це тип активної самозміни і активного самопристосування до середовища. «Справжня адаптація - це завжди активний процес: будь то активна зміна соціального середовища чи то активна зміна себе» [10; с.123].

При цьому процес адаптації може об'єктивно протікати як процес розвитку особистості. Автор вказує на ймовірність існування і третього типу - комбінованого. У разі неприйнятності для особистості з якихось причин розглянутих варіантів адаптаційного процесу, він протікає по типу активного пошуку в соціальному просторі нового середовища з високим адаптивним потенціалом для даної особистості. «Конформне, пасивне прийняття вимог, норм, установок, цінностей соціального середовища без включення активного процесу самозміни, самокорекції, саморозвитку - це завжди не адаптація, а дезадаптація» [10; с.111]. Це практично завжди переживання дискомфорту, незадоволеності, відчуття власної малозначимості і, можливо, неповноцінності.

Таким чином, зірвана соціальна адаптація неминуче обертається дезадаптацією. На думку А. А. Реана, «дезадаптація за зовнішнім критерієм проявляється як конфліктна, асоціальна, контрнормативна і делінквентна поведінка (аж до кримінальної). При цьому одночасно може мати місце і «внутрішня гармонія» особистості» [10; с.41].

Зміст того, що в принципі здатне мотивувати людину, буквально безмежний, оскільки все, що створено і створюється суспільством як в матеріальній, так і духовній сферах, в кінці кінців здійснюється конкретними людьми, які до безлічі видів діяльності спонукаються настільки ж різноманітною мотивацією.

Розглянемо мотиви особистості. Найважливіший фактор, що визначає мотивацію людини, особливо на завершальному етапі її розвитку — пізнавальна активність суб'єкта по осмисленню життя й переслідуваних в ній цілей. Створювана навколо людини тотальна мотиваційна атмосфера безпосередньо впливає на розвиток потреб лише в перші періоди життя; в подальшому її впливи аналізуються і виважуються активним, поступово набуваючи озброєння інтелектом і досвідом особи, що здатна протистояти одним впливам і надавати перевагу, шукати інші. Спонуки, що вже склалися, також зазвичай піддаються інтелектуальній перевірці на предмет того, чи не виявиться їх реалізація в кінцевому підсумку аморальною, чи не обернеться втратами тощо. Основний напрям активності особи по лінії мотиваційного самовизначення полягає в інтеграції, внутрішньому узгодженні мотиваційної сфери, усуненні в ній протиріч, а також перевірці можливості і доцільності життєвих цілей, що формуються. Тільки мотиваційні утворення, які пройшли таку перевірку і санкціоновані особою, стають справжніми, активно досяжними мотивами особистості.

Санкціоновані особою мотиви автоматично не отримують спонукуваної переваги перед іншими складовими мотивації; в ній зазвичай зберігаються підстави для спокус, пороків, слабкостей, підкоренню чужій волі чи випадковим обставинам. Тим не менше вони виділяються серед інших мотиваційних утворень як щось, чому надається перевага і мимовільно підтримувані особою. Значну

частину її вольової активності складають саме намагання змінити співвідношення сил в мотиваційному полі в перевагу санкціонованій мотивації, забезпечити її домінування над конкуруючими й відволікаючими спонуками.

Ряд особливостей мотивів пояснюється їх особливим походженням, пов'язаним із польовим виявленням мотивації у образі майбутнього життя людини. Потреби, що сформувалися, забарвлюють найрізноманітніші умови, об'єкти і цілі тієї частини «образу світу», яка містить уявлення про майбутнє, утворюючи особливе мотиваційне поле життєвої перспективи зі своїми привабливими й відштовхуючими акцентами, валентностями, бар'єрами, протиріччями. Подібно до того як поведінка в деякий момент визначається взаємодією складових мотиваційного поля в образі теперішнього, так і плани людини на майбутнє визначаються взаємодією таких самих складових в полі життєвої перспективи, звичайно при активній участі особи, яка намагається по мірі можливості все передбачити, зважити, врахувати. Спосіб, програма і конкретні цілі життя, які оцінюються нею як оптимально задовольняючі потреби і стосовно яких приймається намір до досягнення, - це і є система мотивів особистості. Прихований ефект набуття ціллю в результаті прийняття наміру особливого статусу, пов'язаного із формуванням в мотиваційній сфері «напруженої системи», що нагадує про себе, пояснюється, можливо, переключенням на ціль специфічної его-мотивації.

Із такого уявлення про походження мотивів слідує, що вони мають поліпотребовий характер. Мотиви, що є функцією цілісного мотиваційного поля, формуються під впливом цілої низки взаємодіючих і вже первісно переплєтених потреб, хоча й можуть різнитися переважаючим вкладом в цей процес деяких із них. Окрім того, оскільки життєві плани мають різний ступінь деталізації, мотиви (як і інші мотиваційні утворення) розрізняються мірою конкретності-узагальненості. Твердий намір «не прожити життя намарно» є мотивом уже тоді, коли людина, не знаходячи підходящих умов для його досягнення, активно його шукає. В процесі поступової конкретизації узагальнених мотивів відбувається подальше переплєтєння потреб, оскільки в конкретних мотивах можуть віднайти своє втілення низка більш узагальнених.

Конкретні мотиви в результаті активності суб'єкта із складання програми їх досягнення, тобто їх «когнітивної розробки» (за Ж. Р. Нюттенем) стосовно умов, етапів, проміжних цілей майбутньої діяльності, набувають риси мотиваційної системи. Справа в тому, що найбільш важливі моменти програма набуває в результаті емоційного переключення відносно автономного мотиваційного значення, так що загалом мотив починає проявлятися як комплекс взаємопов'язаних мотиваційних відношень. Звичайно, що по мірі виконання діяльності реально спонукувана мотиваційна система набуває змін. Так, людина може підвищено й навіть ірраціонально боятися повторення помили, через яку один раз зірвались її важливі плани, така боязнь здатна ввійти в склад мотиваційної системи – її дії стають більш обережними тощо.

Санкціонованість особистісних мотивів може мати умовний характер, пов'язуючи життєві цілі з тими чи іншими обставинами, незрозумілими в даний момент (якщо вдасться переконати колег, отримати допомогу тощо). Такого роду умовні мотиви складають частину потенційної мотивації — найважливішої характеристики мотиваційної сфери, що визначає варіанти життя людини при зміні її умов. В широкому сенсі до потенційної мотивації відносяться практично всі складові мотиваційного поля, оскільки при специфічному збігові обставин вони можуть спонукати вчинки людини або вплинути на них.

На завершення узагальненого опису мотиваційної сфери людини необхідно підкреслити, що вона в онтогенезі перебуває в постійному русі і розвитку, відбувається постійне доопредмечування й переопредмечування базових потреб, які під впливом опосередковуючого їх досвіду й спеціальних виховних впливів розгортаються в складну, мінливу й взаємодіючу організацію мотиваційних систем, в ситуативному розвитку мотивації відбувається постійне розгортання в динамічне суб'єктивне мотиваційне поле породжене цими системами оцінок і спонукань, в розвитку мотивації особистості особистість перебуває в постійному пошукові оптимальних рішень (чи то стратегічних, чи то тактичних) в мотиваційному полі майбутнього, її рішення формують мотиваційні системи, які в мотиваційному полі теперішнього безпосереднім спонуканням протиставляють особливий прошарок мотивації повинності. Спрямованість поведінки людини в кожен момент визначається балансом сил, що встановлюються в цій рухомій системі.

Важливий вплив на формування соціально-пізнавальної мотивації підлітка має інтимно-особистісне спілкування з однолітками, що є провідною діяльністю цього вікового періоду. В.К. Вілюнас вказує, що підліток в групі своїх ровесників і разом із ними відстоює своє право на

самостійний, не зовсім заданий ззовні мотиваційний розвиток. Цінності дорослих, літературні зразки, життєві норми піддаються в підліткових групах обговоренню, перегляду та обігруванню, й ті з них, які витримують таке випробування, стають «своїми власними» й активно відстоюваними. Таким чином, за В.К. Вілюнасом, спілкування підлітків носить характер «активного взаємовиховання і забезпечує узгоджений розвиток їх мотиваційних відношень» [3, с.36].

Норми соціальної поведінки не виконуються самі собою. Вони мають бути інтеріоризованими, мають стати власними нормами. Крім того, існує ряд чинників, що знижують їх імперативність. Зокрема, Д. Дарл і Б. Латан (J. Darley, B. Latane, 1968) висунули тезу про феномен соціального гальмування при наданні допомоги під час надзвичайних подій. Цей феномен проявляється в трьох варіаціях. Перша - це перешкода публіки: у присутності інших людей людина намагається уникнути дій, які можуть збентежити її. Тому, остерігаючись потрапити в халепу, вона стримується і нічого не робить. Друга варіація - соціальний вплив: спостерігаючи за поведінкою інших людей, присутніх при надзвичайній події, людина може вирішити, що її втручання небажане або що нічого особливого не відбувається. Спонукання надати допомогу знову загальмовується. Третя варіація - дифузія відповідальності: присутність інших людей послаблює у суб'єкта почуття відповідальності, яка розподіляється між усіма. Але оскільки так думає кожен, то в групі люди рідше приходять на допомогу потерпілому.

З іншого боку, при прийнятті групового рішення «дифузія відповідальності» сприяє зростанню рівня ризику, що може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Так, І. Дженіс (1972), аналізуючи різні військові і політичні рішення, відкрив явище, назване ним як «групове мислення». Воно означає стиль мислення людей, які повністю включені в єдину групу, і в цій групі прагнення до згоди важливіше, ніж реалістична оцінка можливих варіантів дій. Це мислення характеризується конформізмом, тенденційним підбором інформації, надоптимізмом, переконанням у всесильності групи і в непогрішності її поглядів. Все це збільшує ймовірність прийняття ризикованих рішень. Незважаючи на те, що помилковість поглядів і рішень такої групи незабаром стає очевидною, прийнятий курс дій і розроблені концепції, замість кардинальної їх зміни, продовжують відстоюватися і здійснюватися. Очевидно, що феномен «групового мислення» відноситься не тільки до політиків і військових, а й до наукових колективів.

Іноді дотримання принципу неухильного дотримання правил, службових обов'язків призводить до неадекватної поведінки. Прикладом цього може служити поведінка двох сторожів берлінського метро під час втечі гітлерівців з міста в травні 1945 року при настанні наших військ. Намагаючись вийти з міста по тунелях метро, на одній з його ділянок втікачі наткнулися на водонепроникну перегородку, що перешкождала подальшому просуванню. Розлючені люди вимагали від сторожів підняти її, але ті відмовлялися, посилаючись на якийсь параграф з Статуту 1923 року, який дійсно наказував опускати перегородку щовечора після проходу останнього поїзда. Протягом багатьох років в обов'язки цих сторожів входило стежити за цим. І хоча вже більше тижня тут не проходив жоден поїзд, ці законслухняні служачи все одно діяли згідно зі статутом. Детальніше про цей феномен див. Пайнс Е., Маслач К. Практикум по соціальної психології (СПб: Изд-во «Питер», 1999) та Майерс Д. Соціальна психологія (СПб: Изд-во «Питер», 1997, 1998, 1999).

Отже, детермінація поведінки і діяльності обумовлюється сукупністю чинників, кожен із яких виконує в цілісному процесі детермінації свої певні функції. Звідси і мотив правомірно розглядати як складне інтегральне психологічне утворення. Набір компонентів в кожному конкретному мотиві може бути різним. Але і схожість зовнішньої структури мотиву у двох осіб (тотожність компонентів, що входять до мотивів) не означає їх тотожності за смисловим змістом. Адже у кожної особи свої схильності, цінності, інтереси, своя оцінка ситуації і можливостей, специфічне домінування потреб тощо.

Провокувати девіантну поведінку можуть соціально-економічні умови, сімейно-побутові відносини, соціально-культурне оточення і, звичайно ж, міжособистісні стосунки і спілкування людей, а також неправильні дії дорослих стосовно підлітків: батьків, педагогів, які виявляють непослідовність у вимогах та зловживають своїми можливостями застосовувати санкції покарання і заохочення.

Асоціальність особистості, як правило, формується у відповідь на важко переборні життєві колізії. При цьому асоціальна і протиправна поведінка особистості може бути обумовлена дефектами на якомусь із рівнів системи внутрішньої регуляції - когнітивному, емоційно-вольовому, поведінковому.

Висновки. Проблема поведінки особистості в суспільстві була і є актуальною, особливо гострою вона виявляється на етапі трансформації соціальної системи, під час зміни ціннісних орієнтацій. Є очевидним, що життєвий досвід підлітків, їх домінуючі потреби, цінності й норми поведінки набули змін. Тому на сьогодні актуальним постає дослідження мотиваційної сфери як чинника девіантної поведінки неповнолітніх в умовах соціальних перетворень, оскільки це громадяни нашого суспільства, які будуть продовжувати розбудову демократії в країні для її подальшого європейського розвитку.

Справжня адаптація - це завжди активний процес: будь то активна зміна соціального середовища чи то активна зміна себе (за А.Реаном).

Одним із факторів дисгармонійного розвитку мотиваційної сфери підлітка є неблагополуччя сім'ї. Поведінка набуває ознак девіантності.

Основний напрям активності особи по лінії мотиваційного самовизначення полягає в інтеграції, внутрішньому узгодженні мотиваційної сфери, усуненні в ній протиріч, а також перевірці можливості і доцільності життєвих цілей, що формуються. Тільки мотиваційні утворення, які пройшли таку перевірку і санкціоновані особою, стають справжніми, активно досяжними мотивами особистості. В розвиткові мотивації особистості особистість перебуває в постійному пошуку стратегічних чи тактичних оптимальних рішень в мотиваційному полі майбутнього.

Список використаних джерел:

1. фанасьев В.Г. Социальная информация и управление обществом / В.Г. Афанасьев. – 2-е издание. – М.: Мысль, 2013. – 408 с., ISBN978-5-397-03711-2.
2. Виготский Л.С. Избранные психологические исследования / Л.С. Виготский. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1956. – 206 с.
3. Вилюнас В.К. Психологические механизмы мотивации человека / В.К. Вилюнас. – М: Изд-во Моск. ун-та, 1990. – 288 с.
4. Єлізаров О.М. Ціннісні орієнтації неблагополучних сімей / О.М. Єлізаров //Соціологічні дослідження. Щомісячний науковий і громадсько-політичний журнал Російської Академії наук. – 1995. – № 7. – С. 93-99.
5. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. / Е. Ильин. – Санкт-Петербург: Питер, 2011. – 512 с., ил. – Серия «Мастера психологии». – ISBN 978-5-4237-0143-7, 978-5-459-00574-5. – УДК 159.947(075).
6. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы, эмоции. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1971. – 40 с.
7. Макклеланд Д. Мотивация человека / Д. Макклеланд. – СПб.: Питер, 2007. – 672 с.: ил. – (Серия «Мастера психологии»). – ISBN 5-469-00449-X. – УДК 316.628.
8. Нюттен Ж. Мотивация, действие и перспектива будущего / Под ред. Д.А. Леонтьева. – М.: Смысл, 2004. – 608 с. – ISBN 5-89357-151-7. – УДК 159.9.
9. Майерс Д. Социальная психология (СПб: Изд-во «Питер», 1997, 1998, 1999).
10. Реан А.А. Психология изучения личности. - СПб., 1999. - С. 288.; ; с.123
11. Руденко Л.А. Формування соціально орієнтованої особистості: комунікативний аспект проблеми / Л.А. Руденко Актуальні проблеми практичної психології : збірник статей IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Глухів, 9-10 листопада 2017 року) / Міністерство освіти і науки України, ГНПУ ім. О. Довженка [та ін.]; [ред. кол. : І. М. Біла, Я. О. Гошовський, Н. М. Ільїна, С. Б. Кузікова, В. М. Поліщук, В. М. Чернобровкін] ; відп. ред. Н. М. Ільїна. – Суми : ТОВ «Видавничий дім «Ельдорадо», 2017. – 280 с. – С.126-131.
12. Фрідман Л.М. Психопедагогіка загальної освіти / Л.М. Фрідман. – М.: Вид-во «Інститут практичної психології», 1997. – 288 с.
13. Целуйко В.М. Психологія неблагополучної сім'ї / В.М. Целуйко. – М.: Вид-во Владос-Прес, 2006. – 271 с.

Spysok vykorystanykh dzherel:

1. Afanasev V.G. Sotsialnaya informatsiya i upravlenie obschestvom / V.G. Afanasev. – 2-e izdanie. – М.: Myisl, 2013. – 408 s., ISBN978-5-397-03711-2.
2. Vigotskiy L.S. Izbrannyye psihologicheskie issledovaniya / L.S. Vigotskiy. – М.: Izd-vo APNRSFSR, 1956. – 206 s.
3. Vilyunas V.K. Psihologicheskie mehanizmy motivatsii cheloveka / V.K. Vilyunas. – М: Izd-vo Mosk. un-ta, 1990. – 288 s.
4. Ellzarov O.M. Tsinnisnl orlEntatsIyi neblagopoluchnih slmey / O.M. Ellzarov //Sotslologlchnl doslIdzhennya. Schomlsyachniy naukoviy l gromadsko-polltichniy zhurnal RoslyskoYi AkademlYi nauk. – 1995. – # 7. – S. 93-99.
5. Ilin E.P. Motivatsiya i motivy. / E. Ilin. – Sankt-Peterburg: Piter, 2011. – 512 s., il. – Seriya «Mastera psihologii». – ISBN 978-5-4237-0143-7, 978-5-459-00574-5. – UDK 159.947(075).
6. Leontev A.N. Potrebnosti, motivy, emotsii. – М.: Izd-vo Mosk. un-ta, 1971. – 40 s.

7. Makkleland D. Motivatsiya cheloveka / D. Makkleland. – SPb.: Piter, 2007. – 672 s.: il. – (Seriya «Mastera psihologii»). – ISBN 5-469-00449-H. – UDK 316.628.
8. Nyutten Zh. Motivatsiya, deystvie i perspektiva buduschego / Pod red. D.A. Leonteva. – M.: Smyisl, 2004. – 608 s. – ISBN 5-89357-151-7. – UDK 159.9.
9. Mayers D. Sotsialnaya psihologiya (SPb: Izd-vo «Piter», 1997, 1998, 1999).
10. Rean A.A. Psihologiya izucheniya lichnosti. - SPb., 1999. - S. 288.; ; s.123
11. Rudenko L.A. Formuvannya sotsialno orientovanoYi osobistostl: komunikativniy aspekt problemi / L.A. Rudenko Aktualni problemi praktichnoYi psihologiyi : zbirnik statey IV VseukraYinskoYi naukovo-praktichnoYi Internet-konferentsiyi (Gluhiv, 9-10 listopada 2017 roku) / Ministerstvo osvlti i nauki Ukraini, GNPU Im. O. Dovzhenka [ta In.]; [red. kol. : I. M. Billa, Ya. O. Goshovskiy, N. M. Ilyina, S. B. Kuzhkova, V. M. Pollschuk, V. M. Chernobrovkin] ; vldp. red. N. M. Ilyina. – Sumi : TOV «Vidavnichiy dlm «Eldorado», 2017. – 280 s. – S.126-131.
12. Frlidman L.M. Psihopedagogika zagalnoYi osvlti / L.M. Frlidman. – M.: Vid-vo «Institut praktichnoYi psihologiyi», 1997. – 288 s.
13. Tseluyko V.M. Psihologiya neblagopoluchnoYi slm'Yi / V.M. Tseluyko. – M.: Vid-vo VladoS-Pres, 2006. – 271 s.

Filonenko. L.A. Theoretical aspects of research on motivations as a factor of minors' deviant behaviour in the conditions of social transformations. *The issue of an individual's behaviour in society always remains relevant, but it is especially acute during transformations of society. Some theoretical aspects of research on motivations as a factor of minors' deviant behaviour are examined. This issue is particularly important for monitoring of changes in the modern Ukrainian general school education, since the present educational reform in Ukrainian schools opens many different forms of knowledge acquisition for pupils. Now, traditional and alternative training in public and private educational institutions are proposed. The article shows that research on the motivation sphere of minors with signs of deviance becomes of particular importance during social transformations and new scientific studies are required in this field.*

Key words: *behaviour, deviant behaviour, personality, motive, motivation, education.*

Відомості про автора

Філоненко Людмила Анатоліївна, старший науковий співробітник лабораторії психології соціально дезадаптованих неповнолітніх Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна

Filonenko, Lyudmila A., senior researche of the Laboratory of Psychology of Socially Maladapted Adolescents, KostiuK Institute of Psychology of NAPS Ukraine, Kyiv

E-mail: filonenkal@gmail.com